

RAHEL JAEGGI • Yabancılaşma

RAHEL JAEGGI 1966'da Bern'de doğdu. Özgür Berlin Üniversitesi'nde felsefe eğitimi gördü. Frankfurt, New York New School ve Yale üniversitelerindeki çalışmalarının ardından, 2009'da Berlin Humboldt Üniversitesi'nde öğretim üyesi oldu. Ağırlıklı çalışma alanı siyaset felsefesi, özellikle Marksist felsefe, Eleştirel Teori'dir. Türkçede *Yabancılaşma* (2026, İletişim Yayınları) yanında Nancy Fraser'la söyleşilerini içeren *Kapitalizm: Eleştirel Kuram Çerçevesinde Bir Söyleşi*'si yayımlandı (2003, çev. Eren Karaca, Nika Yayınevi).

Entfremdung. Zur Aktualität eines sozialphilosophischen Problems

© 2005 Campus Verlag GmbH, Frankfurt

Bu kitabın yayın hakları Kalem Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

İletişim Yayınları 3670 • Politika Dizisi 261

ISBN-13: 978-975-05-3958-9

© 2026 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2026, İstanbul

EDİTÖR Necdet Dümelli

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Beyza Metin

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44870

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6/41

Bağcılar 34218 İstanbul • Tel: 212.445 32 38

CİLT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6

Bağcılar 34218 İstanbul • Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

RAHEL JAEGGI

Yabancılaşma

Toplumsal-Felsefi Bir Sorunun
Güncelliği Üzerine

Entfremdung

Zur Aktualität eines sozialphilosophischen Problems

ÇEVİREN *Tanıl Bora*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ · AXEL HONNETH	7
----------------------------	---

Giriş	13
-------------	----

BİRİNCİ KISIM

İLİŞKİSİZLİK İLİŞKİSİ: TOPLUMSAL FELSEFİ MOTİFİN YENİDEN İNŞASI	23
--	-----------

1 <i>A stranger in the world that he himself has made – Yabancılaşma Kavramı ve Fenomeni</i>	25
2 Ek: Marx ve Heidegger – Yabancılaşma Eleştirisinin İki Çeşitlemesi	37
3 Yabancılaşma Eleştirisi Yapısı ve Sorunsalı	53
4 Kendine Üzerinde Hakim Olabilmek – Yabancılaşma Kavramının Yeniden İnşası Üzerine	67

İKİNCİ KISIM

KENDİ HAYATINI YABANCI BİR HAYAT OLARAK YAŞAMAK: DÖRT VAK'A	81
--	-----------

1 Kendine Göre Bir Şeyler – Acz Duygusu ve İnsanın Eylemlerinin Özerkleşmesi	91
---	----

2	Solgun, Yarım, Yabancı, Yapay İnsan – Rol Davranışı ve Otantiklik Kaybı	115
3	<i>O, O Değildir</i>– İçsel Yarılma Olarak Kendine Yabancılaşma	157
4	<i>Tıpkı Camdan Bir Duvar Gibi</i>– Kayıtsızlık ve Kendine Yabancılaşma	201

ÜÇÜNCÜ KISIM

DÜNYAYI VE KENDİNİ SAHİPLENMEDE BOZUKLUK OLARAK YABANCILAŞMA	229
---	-----

1	<i>Pamuk Şekerden Yapılmış Gibi</i>– Kendini Sahiplenmek Olarak Kendi Olmak	235
	1. SAHİPLENME SÜRECİ OLARAK KENDİLİK	237
	2. İÇSELLİĞE MÜSAİT OLMAMAK	251
	3. KENDİNİ İCAT ETMEK VE KENDİLİĞİN ÇOKLUĞU	277
2	<i>Kendi Hayatını Yaşamak</i>– Özbelirlenim, Kendini Gerçekleştirme ve Otantiklik	297
	1. ÖZBELİRLENİM VE KENDİNE YABANCILAŞMA	299
	2. KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRME VE DÜNYAYI SAHİPLENME	306
	3. KENDİNE YABANCILAŞMA VE BİRİCİKLİK	310
3	Sonuç: Ötekinde Kendisi Olmak – Kendiliğin Toplumsallığı, Özgürlüğün Toplumsallığı	321

KAYNAKÇA	327
-----------------	-----

ÖNSÖZ

AXEL HONNETH

Eleştirel Teori'nin başlangıçtaki üretimini, “yabancılaşma” kadar kuvvetle ve büyük bir doğallıkla belirlemiş bir kavram daha yoktur. Kavramın terminolojik içeriğini saptamaya veya çerçevelemeye bile gerek yoktu, çünkü o bütün toplumsal teori analizlerinin neredeyse aşikâr çıkış noktası sayılabilirdi. Toplumsal koşullar ne kadar şeffaflıktan uzak olursa olsun, ne kadar karmaşıklaşmış olursa olsun, onların yabancılaşmış oldukları olgusuna dair, Adorno, Marcuse ve Horkheimer'in en ufak bir şüphesi yoktu. Bugünkü bakış açısından, bu teorik arka plan mutabakatı, en azından yadırgatıcı bir etki uyandırır: Zira bu yazarların, öncelikle de Adorno'nun, kavramın, aceleci genellemelerin ve nesneleştirmelerin tuzakları hakkındaki kendi idraklerine ters düşen öncüllere dayandığını bilmesi gerekirdi. Toplumsal felsefi anlamıyla tamamen modernliğin bir ürünü olan yabancılaşma kavramı, Rousseau'da da en az Marx'ta ve varislerinde olduğu kadar, insanın özüyle ilgili bir belirlemeyi varsayar: Yabancılaştığı teşhisi konan varlık, insanın asıl doğası, onun hakiki cevheri sayılan bir şeye yabancı hale gelmiş olmalıdır. Son onyıllarda Atlantik'in bu ve öte yakasında felsefede yaşanan gelişmeler, böylesi özcü belirlemelere son verdi; artık, insan doğasının belirli evrensel nite-

liklerinden hiç kuşku duymasak bile, insanın bir “öz”ünden, onun “türsel güçlerinden” ve kökensel emellerinden nesnelci bir anlamda söz edemeyeceğimizi biliyoruz. Bu teorik kendini tashih olayının bir sonucu da, yabancılaşma kategorisinin felsefenin yaşayan gündelik dilinden kaybolması oldu. Ve Eleştirel Teori’nin eskimesi tehlikesini, onun bir zamanki anahtar kavramının ölüp gitmesi kadar bariz bir şekilde ilan eden bir şey yoktur.

Bununla beraber, son yıllarda, yabancılaşma kavramının emrimize amade olmaması halinde felsefi kelime hazinemizde bir şeylerin eksik kaldığını fark edenlerin sayısı da az değildir. Sık sık, hayatın bireysel biçimlerini yabancılaşmış olarak tasvir etmekten kaçınmıyoruz; toplumsal durumları, adalet ilkelerini ihlâl ettikleri için değil de istek ve kabiliyetlerimizin koşullarına aykırı oldukları için yanlış, yersiz olarak görmeye meyletmemiz, nadirattan değildir. Toplumsal çevremizin durumlarına yönelik bu tür tepki biçimlerinde, onun özcü tehlikelerini bilsek bile, kaçınılmaz olarak sürekli yeniden yabancılaşma kavramına geri dönüyor görünüyoruz; yabancılaşma lafı ne kadar eskimiş olsa bile, belli ki onu teşhise dönük eleştirel lügatimizden öyle kolayca çıkarmamız mümkün değildir. Karşınızdaki çalışma, yabancılaşma kategorisinin almadığı hakkını arayan bir felsefi savunma olarak anlaşılabilir. Amacı, çok azarlanmış olan bu kavramın toplumsal felsefi içeriğini günümüze dönük olarak kurtarmaktır.

Böyle bir girişimin beraberinde mecburen getireceği zorlukların, yazar, Rahel Jaeggi, tamamen farkındadır. Yabancılaştırma kategorisini güncelleştirirken ihtiyaç duyulan şey, onun anlam içeriğine özcü varsayımlar olmadan da geçerlilik taşımasını sağlayacak şekilde açıklık kazandıracak kavramsal maharetten ibaret değildir. Bunun ötesinde, ortak yaşamımızın koşullarının eleştirel teşhisi için yabancılaşma kavramını kullanmanın sahidenden vazgeçilmez olduğunu göstermek gerekir. İlk ödevin üstesinden gelirken, gerek yabancılaşma kavramının klasik fikir tarihine, gerekse insanın kişiliğinin ve özgürlüğünün ana hatlarına ilişkin yeni analitik tartışmalara aynı ölçüde aşina olması,

yazarın lehinedir. Şimdiye dek ayrı duran bu iki bilgi küresinin bilgilerini bağdaştırabilmesi, ona, insan kabiliyetlerine dair görece biçimsel kavramları devreye sokarak, klasik yabancılaşma kavramında özcü sonuçlara varmaktan kaçınmayı sağlayacak yerleri teşhis etme olanağını verir. İkinci ödev bakımından ise, gündelik yaşam bağlamlarının fenomenolojik idrakinde büyük bir yeteneğe sahip olması yetişir yazarın yardımına. Bu hüner, yazara insan davranışının donakalma, kendini kaybetme veya lakaytlaşma gibi belirli senaryolarını, yabancılaşma fenomenleri olarak öyle kanlı canlı tasvir etme imkânı verir ki ona, biz okurlar olarak bu hor görülen kavramın geri kazanılmasını basbayağı bir mecburiyet olarak görür hale geliriz. Bu iki argümantasyon kaynağını tanımlayarak, önünüzdeki araştırmanın stratejisini ve istidadını ana hatlarıyla çizmiş oluruz. İlk adımda mesele yabancılaşma kavramının tarihsel geleneğinin, kategori olarak taşıdığı güç yanında özcü varsayımlarına da şeffaflık kazandıracak şekilde kavranmasını sağlamak iken; ana kısımda, bireysel kendine-yabancılaşma tiplerinin tasviri üzerinden, insan özgürlüğünün yeni belirlenimlerinin analitik potansiyeli, özcü kusurlardan arınmış bir yabancılaşma kavramının tesisi için kullanılacaktır.

Rahel Jaeggi'nin klasik yabancılaşma kavramına yapışmış olan müşküllerin ne kadar açık ve berrak biçimde farkında olduğunu, onun tarihsel boyutu tam bir hâkimiyetle ele alınıp da görürüz. Burada, cesur bir sivrilmeyle, Rousseau'dan yola çıkarak, modern hayatın patolojilerini az çok sarıh bir şekilde yabancılaşma hadiseleri olarak analiz eden iki gelenek hattının eskizi çizilir. Marx ve varislerinin, hep beraber Hegel'e bağlanarak, "yabancılaşma"dan anladığı, insanın türsel güçlerine yapısal toplumsal, genellikle de ekonomik nedenlerle ket vurulmasıdır. Buna mukabil Kierkegaard ve Heidegger'de, "varoluşçu" hatta, Genel olandan insanın kendi seçtiği otantik bireyselliğe geri dönüşün artan oranda imkânsızlaştırılması anlaşılır. Rahel Jaeggi verimli bir şekilde, her iki vak'ada da yabancılaşmanın tohumunun kavramsal olarak "bir ilişkisizlik ilişkisi" olduğunu söyler; yani, işbirliği veya kendiyile bağ

suretinde insanın asıl doğasını teşkil eden ilişkiyle olan ilişki, eksik veya arızalıdır. Buradan yola çıkarak, gerek Marksist gerekse varoluşçu gelenekte insanın özünün nesnelci bir belirleniminin nasıl yabancılaşma teşhisinin normatif temelini oluşturduğu kolayca fark edilecektir. Bir tarafta emek ilişkisi olarak, diğer tarafta içselliğin özgül bir biçimi olarak kavranan bir önsel ilişki, yabancılaşmayla öylesine görüş menzili dışına düşmüştür ki, insan onu kendi hayat pratiğine geri getiremiyorlardı artık.

Klasik yabancılaşma kavramının mimarisine dair bu kavrayışı arkasına alan Rahel Jaeggi, araştırmasının ana kısmında, yabancılaşmanın parlak bir şekilde portresini çizdiği tekil vak'alarını ince ince tarayarak, insanın çabasının doğasına dair güçlü, özsel bir takdirde bulunmadan idare edebilecek alternatif bir açıklama modeli geliştirmeye çalışıyor. Böyle tasarruflu bir temellendirmenin olanaklarını, insanın isteklerinin ve kabiliyetlerinin işlevsel koşullarına tutunan bir özgürlük kavrayışının unsurlarını benimsemekte görüyor. Rahel Jaeggi, bu konuda son yirmi yılda Harry Frankfurt ile Ernst Tugendhat, Thomas Nagel ile Charles Taylor arasındaki geniş kapsamlı derinlikli tartışmalarda işlenmiş olanları sahiplenerek, kendi yabancılaşma kavramını temellendirmekte kullanıyor. Araştırmayı sanki ikinci bir argümantasyon düzlemi gibi kateden bu muazzam verimli değerlendirmenin vargısı, yabancılaşmanın, kendi benliğimizi veya dünyayı sahiplenmemizi, kendimize mal etmemizi olanaksızlaştıran nedenlerden dolayı isteklerimizin bir kısıtlanması anlamına geldiğidir. Yabancılaşma kavramının ağırlık merkezini böylece ilkin bireysel benlik ilişkisi boyutuna kaydırıdıktan sonra Rahel Jaeggi çalışmasının son adımında, bu noktadan hareketle toplum analizine yapılması gereken geçişin nasıl halledileceğine işaret eder. Sahiplenme süreçlerinin kısıtlanmasının sebebi çok defa, insanın üzerine düşen roller karşısındaki kayıtsızlığında veya kendi arzularıyla özdeşleşmekte yetersiz kalmasında ifadesini bulduğu üzere, böylesi sahiplenmelerin zorunlu koşullarını yerine getirmeyen toplumsal koşullardadır.

Böylelikle önünüzdeki kitap, normatif ilişki sisteminin formelleştirilmesi yoluyla yabancılaşmanın içerikli bir kavramını geri kazanmayı mümkün kılacak yollara uzanıyor. Buradaki işaretleri takip eden okur, gelecekte toplumsal eleştiride teşhisler üretme maksadıyla yeniden yabancılaşma fenomenlerinden söz edildiğinde, bunun tozlu bir özcülük anlamına gelmesinin gerekmediğini saptayacaktır. Bu nedenle, Rahel Jaeggi'nin çalışmasını yayın dizisine dahil edebilmek, Toplumsal Araştırmalar Enstitüsü için hem bir sevinç kaynağı hem de teorik bir yüreklendirmedir.

Frankfurt am Main, 1 Eylül 2005